

CUM POATE

ADAM SMITH

SĂ VĂ SCHIMBE VIAȚA

RUSS ROBERTS

CUM POATE
ADAM SMITH
SĂ VĂ SCHIMBE VIAȚA

Un ghid inedit despre
natura umană și fericire

Traducere din engleză de
Raluca Chifu

PUBLICA

The original title of this book is:
How Adam Smith Can Change Your Life: An Unexpected Guide to Human Nature and Happiness, by Russ Roberts

Copyright © 2014 by Russell Roberts.
All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part in any form. This edition published by arrangement with **Portofolio**, an imprint of Penguin Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC.

© Publica, 2015, pentru ediția în limba română

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această carte nu poate fi reprodusă sau difuzată în orice formă sau prin orice mijloace, scris, foto sau video, exceptând cazul unor scurte citate sau recenzii, fără acordul scris din partea editorului.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
RUSS, ROBERTS

**Cum poate Adam Smith să vă schimbe viața :
un ghid inedit despre natura umană și fericire** / Russ Roberts ;
trad.: Raluca Chifu. - București : Publica, 2015

Bibliogr.
ISBN 978-606-722-054-4

I. Chifu, Raluca (trad.)

159-9

EDITORI: Cătălin Muraru, Silviu Dragomir

DIRECTOR EXECUTIV: Bogdan Ungureanu

DESIGN: Alexe Popescu

REDACTOR: Roxana Măciucă

CORECTURĂ: Rodica Crețu, Silvia Dumitrache

DTP: Florin Teodoru

Pentru Sharon

Puțini știu că autorul *Avuției Națiunilor*, Adam Smith, a cercetat în-deaproape și comportamentul uman, modul în care noi ne percepem și alegerile pe care le facem în căutarea fericirii. Așa s-a născut *Teoria sentimentelor morale*, o carte pe care, asemenea majorității economiștilor, și Russ Roberts a citit-o foarte târziu. Dar atunci când i-a căzut în mână, și-a dat seama că a dat peste una dintre cele mai mari cărți de *self-improvement*.

În *Cum poate Adam Smith să vă schimbe viața*, Roberts examinează această capodoperă uitată și ne explică de ce perspectiva lui Smith despre natura umană este la fel de relevantă acum precum era în urmă cu 250 de ani.

De ce ai nevoie pentru a fi cu adevărat fericit? Ar trebui să vânezi faima, averea sau să-ti dorești mai degrabă respectul familiei și al prietenilor? Cum putem face din lume un loc mai bun?

Roberts ia răspunsurile pe care Adam Smith le-a dat acestor întrebări și le încadrează în contextul bogat al evenimentelor curente, în literatură, istorie, cultură pop. Rezultatul este o lectură surprinzătoare, profundă, relevantă și extrem de incitantă de care sperăm să vă bucurați.

Cuprins

1. Cum poate Adam Smith să vă schimbe viața	11
2. Cunoașteți-vă pe voi înșivă	21
3. Cum să fiți fericiți	37
4. Cum să nu vă păcăliți singuri	49
5. Cum să fiți iubiți	69
6. Cum să fiți plăcuți	99
7. Cum să fiți buni	121
8. Cum să faceți lumea un loc mai bun	137
9. Cum să nu faceți lumea un loc mai bun	163
10. Cum să trăiți în lumea modernă	175
Mulțumiri	191
Surse și lecturi suplimentare	195

1 | Cum poate Adam Smith să vă schimbe viața

Ce este o viață bună? Religia, filosofia și cărțile moderne de dezvoltare personală încearcă să găsească un răspuns la această întrebare, însă aflarea lui se dovedește a fi dificilă. Înseamnă oare să fii fericit? Sau se referă la bogăție și la succesul profesional? Ce rol joacă virtutea? O viață bună înseamnă să fii un om bun? Să-i ajuți pe ceilalți și să faci lumea un loc mai bun?

Acum 250 de ani, un filosof moral scoțian a răpus acestor întrebări într-o carte cu un titlu neatrăgător: *Teoria sentimentelor morale*. Volumul a fost încercarea lui Adam Smith de a explica originea moralității și motivele pentru care oamenii se pot comporta într-un mod decent și virtuos chiar și atunci când acest lucru intră în conflict cu propriile lor interese. Este un amestec de psihologie, filosofie și ceea ce numim astăzi economie comportamentală, presărată cu observațiile lui Smith despre prietenie, bogăție, fericire și virtute. Pe parcurs, autorul le arată cititorilor săi ce înseamnă o viață bună și cum poate fi ea obținută.

Cartea a fost un succes la vremea ei. Astăzi, *Teoria sentimentelor morale* a fost, practic, uitată, fiind umbrată de reputația câștigată de Smith pentru cea de-a doua carte a sa. Intitulată *Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și a cauzelor ei*, aceasta a fost publicată în 1776 și l-a făcut pe Adam Smith celebru, dând naștere întregului domeniu al economiei. Deși puțină lume mai citește *Avuția națiunilor*, este fără îndoială o carte

renumită, deja clasică. Un număr și mai mic de persoane mai citesc sau au auzit măcar de cealaltă carte a lui Smith, *Teoria sentimentelor morale*.

În pofida meseriei mele, nici eu nu am citit-o mult timp. Ca economist, este puțin ciudat să recunosc acest lucru. S-ar crede că aș fi citit ambele cărți importante scrise de fondatorul domeniului în care lucrez. Dar, până recent, știam foarte puține despre *Teoria sentimentelor morale*. De fapt, în cea mai mare parte a carierei mele, n-am auzit pe nimeni să vorbească despre cealaltă carte a lui Smith, cea necelebră, ciudată, cu un titlu intimidant, care nu pare să aibă mare lucru în comun cu economia.

Relația mea cu *Teoria sentimentelor morale* s-a schimbat atunci când prietenul meu Dan Klein, de la Universitatea „George Mason“, mi-a sugerat să-i iau un interviu despre carte pentru podcastul meu săptămânal, *EconTalk*. Am fost de acord, în ideea că acest lucru avea să mă convingă să citesc, în sfârșit, cartea. Cel puțin aveam îl cumpărasem (o cumpărasem cu vreo 30 de ani în urmă, crezând că un economist ar trebui măcar să aibă ambele cărți scrise de Adam Smith). Am luat-o de pe raft, am deschis-o la prima pagină și am început să citesc.

Oricât de egoist s-ar presupune că este omul, există, în mod clar, unele principii în natura lui care îl fac să fie interesat de soarta celorlalți și fac ca fericirea lor să-i fie necesară, chiar de nu-i aduce nimic altceva în afară de plăcerea de a o vedea.

Cinzeci și unu de cuvinte. O propoziție lungă, după standarde moderne. A trebuit să citesc prima frază din cartea lui Smith de două ori înainte să o înțeleg: deși pot fi destul de egoiști, oamenii le pasă totuși de fericirea celorlalți. Avea logică. Am continuat să citesc. Am citit prima pagină. Apoi a doua și a

treia. Am închis cartea. Încă o mărturisire: n-aveam nicio idee despre ce vorbea Smith. Cartea părea să înceapă de la mijlocul textului. Spre deosebire de *Avuția națiunilor*, care este o operă încântătoare și captivantă încă de la început, *Teoria sentimentelor morale* are un ritm foarte lent. Am avut un moment de disconfort. Poate că n-ar fi trebuit să accept interviul. Nu eram sigur că puteam înțelege despre ce era vorba în carte. Aveam să mă fac de râs. M-am gândit să-i cer lui Dan să anulez.

Am insistat, în speranța de a-mi găsi ritmul. Am luat-o de la capăt. Într-un final, am început să-mi dau seama ce voia să spună Smith. După o treime din carte, mă captivase. O luam la meciurile de fotbal ale fiicei mele și o devoram în pauză și atunci când nu juca fiica mea. Am început să le citesc cu voce tare fragmente soției și copiilor la cină, sperând să-i fac să fie interesați de ideile lui Smith cu privire la relaționarea cu alte persoane. Marginile cărții au început să se umple de steluțe și semne de exclamare ce marcau pasajele care îmi plăcuseră. Când am terminat cartea, îmi venea să strig lumii întregi: „Ce minune, ce comoară ascunsă! Trebuie să o citiți!“

Cartea a schimbat modul în care priveam oamenii și, poate cel mai important lucru, a schimbat felul în care mă priveam pe mine. Smith m-a făcut să fiu conștient de felul în care oamenii interacționează în moduri pe care nu le observasem până atunci. El oferă sfaturi atemporale despre cum să ne raportăm la bani, ambiție, faimă și moralitate. Îl învață pe cititor cum să găsească fericirea, cum să gestioneze succesul și eșecul material. Descrie calea spre virtute și bunătate și motivele pentru care această cale merită urmată.

Smith m-a făcut să înțeleg de ce Whitney Houston și Marilyn Monroe fuseseră atât de nefericite și de ce moartea lor îi întristase pe atâția oameni. M-a ajutat să înțeleg de ce îmi

iubeam atât de mult iPadul și iPhone-ul, de ce te calmezi atunci când discuți cu un străin despre problemele tale și de ce indivizii pot avea gânduri monstruoase, dar, rareori, le transformă în realitate. Mi-a arătat de ce oamenii îi adoră pe politicieni și de ce moralitatea face parte din țesătura lumii.

Și, chiar dacă e tatăl capitalismului și a scris cea mai cunoscută și, poate, cea mai bună carte publicată vreodată despre motivul pentru care unele națiuni sunt bogate și altele sunt sărace, în *Teoria sentimentelor morale*, Adam Smith a scris cât de elocvent se poate despre zădărnicia de a încerca să obții bani în speranța de a găsi fericirea. Cum se împacă acest lucru cu faptul că nimeni nu a făcut mai multe decât Adam Smith pentru a transforma capitalismul și interesul de sine în lucruri respectabile? Aceasta este o întrebare la care voi încerca să răspund spre sfârșitul volumului de față.

Pe lângă goliciunea presupusă de materialismul excesiv, Smith a înțeles potențialul pe care îl avem pentru decepție, pericolul consecințelor neintenționate, atracția seducătoare a faimei și puterii, limitele rațiunii umane și sursele nevăzute ale lucrurilor care ne fac viețile atât de complexe și, totuși, uneori, atât de ordonate. *Teoria sentimentelor morale* este o carte cu observații asupra lucrurilor care ne influențează. Ca bonus, aproape în trecere, Smith ne spune cum să trăim o viață bună în cel mai deplin sens al expresiei.

Detaliile vieții lui Smith sunt destul de banale. S-a născut în satul Kircaldy, din Scoția, în 1723. Tatăl lui a murit câteva luni mai târziu. La vârsta de paisprezece ani, Smith a plecat să studieze la Universitatea din Glasgow, apoi la Oxford. A revenit pe post de conferențiar la Universitatea din Edinburgh, înainte să fie numit, în 1751, profesor de logică și apoi de filosofie morală la Universitatea din Glasgow. Mama sa și mătușa sa necăsătorită i s-au alăturat la Glasgow, în casa pusă la dispoziție de

universitate. În 1763, a părăsit viața academică pentru o activitate mai profitabilă ca profesor particular al tânărului și bogatului duce de Buccleuch.

Trebuie să fie fost o schimbare de ritm destul de dramatică pentru Smith, aflat atunci la vârsta de 40 de ani, care i-a oferit o imagine detaliată asupra stilului de viață al oamenilor bogați și faimoși din zilele acelea. Timp de doi ani și jumătate, a călătorit în Franța și Elveția împreună cu băiatul și, în acest timp, a făcut cunoștință cu unii dintre marii intelectuali europeni ai momentului, incluzându-i pe Voltaire, François Quesnay și Anne-Robert-Jacques Turgot. La întoarcerea din Europa, și-a petrecut următorii zece ani la Kircaldy și apoi la Londra, lucrând la *Avuția națiunilor*.

În 1778, Smith s-a mutat de la Londra la Edinburgh, ca să locuiască împreună cu mama sa și câțiva verișori. În același an, a fost numit drept unul dintre cei cinci administratori ai vămilor din Scoția, la conducerea unui departament birocratic, care urmărea contrabanda și datoriile colectate (ceea ce, în zilele noastre, numim impozite). Poate cel mai influent apărător al schimbului liber din istoria economiei politice, și-a petrecut ultimii ani din viață reducând afluxul de bunuri de contrabandă și colectând taxe pentru guvern de la importatori.

Cu excepția timpului petrecut în Europa, Smith pare să fi dus ceea ce majoritatea ar considera o viață deloc interesantă. A fost conferențiar, profesor, tutore – trei meserii renumite pentru legătura lor slabă cu ceea ce s-ar putea numi realitate. Joseph Schumpeter scria: „Nicio femeie, cu excepția mamei sale, nu a avut vreun rol în existența sa; în această privință, ca și în altele, strălucirea și pasiunea vieții lui au fost doar literatură“. Schumpeter exagera puțin, dar Smith nu s-a căsătorit niciodată. A murit în anul 1790, la vârsta de 67 de ani.

Aceasta a fost viața lui, privită din exterior. Cât despre viața sa interioară? După moartea lui Smith, nu s-a păstrat niciun jurnal; a cerut ca toate documentele sale private să fie distruse. Cu câteva excepții, cele mai multe scrisori ale lui sunt scurte și profesionale, chiar și atunci când îi scria celui mai bun prieten, compatriotul său și marele filosof David Hume. Cum ar fi putut un om cu experiența aparent limitată a lui Smith să pătrundă profunzimea interacțiunilor umane și să reușească să obțină vreo perspectivă asupra acestora?

Știm că a reușit să facă acest lucru, deoarece avem *Teoria sentimentelor morale*. Publicată prima dată în 1759, cartea a trecut prin șase ediții, ultima apărând în 1790, anul morții autorului, când acesta a adus revizii importante textului. Într-un fel, *Teoria sentimentelor morale* a fost prima și ultima carte a lui Smith.

Cred că știi de ce a revizuit-o târziu în viață, într-o perioadă când n-a mai realizat decât puține studii academice care aveau să supraviețuiască. Odată ce începi să te gândești la motivația umană și la ideea de latură întunecată și luminoasă a umanității – ceea ce Faulkner numea „inima umană în conflict cu sine însăși“ –, este greu să te mai gândești la altceva. Nu te plictisești niciodată să încerci să-ți înțelegi aproapele și, mai apoi, pe tine însuși. În fiecare zi, ai un nou set de date de analizat și de explorat, dacă te interesează: toate interacțiunile cu prietenii, familia, colegii și străinii.

Citind *Teoria sentimentelor morale*, îți dai seama că moralitatea, sensul vieții și modul în care se comportă oamenii nu s-au schimbat prea mult din secolul al XVIII-lea. Un om suficient de inteligent poate să străbată mai bine de două secole, să-ți atragă atenția și să te învețe câte ceva despre tine însuși și despre ceea ce este important.

În plus, Smith chiar știe să scrie. Este ironic, hazliu și elocvent. Când își ia avânt și te avertizează să nu devii prea atașat de dispozitivele moderne de buzunar, simți că ai găsit o sursă secretă de înțelepciune. Este ca și cum ai descoperi că Bruce Wayne, acel om de succes din oraș, are chiar mai multe de împărtășit lumii și că latura sa ascunsă poate fi mult mai interesantă decât persoana sa publică.

Așadar, de ce este *Teoria sentimentelor morale* așa un secret? Ghidul lui Smith către fericire, bunătate și autocunoaștere este o hartă veche. Limbajul este puțin prăfuit, trădându-și originiile din secolul al XVIII-lea. În plus, prezintă un traseu plin de cotituri dificile. Cartea se întoarce ocazional în loc și vă regăsiți într-o zonă pe care aveți impresia că ați mai vizitat-o. Nu e cea mai simplă lectură pentru cititorul modern.

Smith scria un tratat academic, în competiție intelectuală cu alți autori care aveau propriile teorii cu privire la motivația umană. Majoritatea acestora, scriitori ca Bernard Mandeville și Francis Hutcheson sau stoicii, a fost de mult uitată de cei mai mulți dintre noi, împreună cu ideile lor despre umanitate. Smith își petrece destul de mult timp explicând de ce teoriile și impresiile sale sunt preferabile celor ale concurenților. Deci nu prea pare să fie o carte de dezvoltare personală.

Aș fi foarte fericit dacă mai mulți oameni ar citi *Teoria sentimentelor morale*. Există o ediție extraordinară care se mai găsește încă, la un preț rezonabil, sau o puteți citi gratuit pe site-ul EconLib.org. Mare parte din farmecul *Teoriei sentimentelor morale* stă în poezia limbajului lui Smith. A fost un mare stilist, iar acest lucru explică o parte din succesul său. Dar noi, oamenii din secolul XXI, suntem intimidați frecvent de proza veche; propozițiile sunt adesea lungi și structurate în moduri pe care creierul nostru nu le procesează bine fără antrenament. Avem nevoie de mult timp și de multă răbdare. Dar,

dacă sunteți ocupați cu altele, o parte din obiectivul meu este să vă arăt ideile lui Smith și cele mai interesante părți ale scrierii sale, în caz că nu reușiți să citiți tot originalul.

Cealaltă misiune a mea este să aduc ideile lui Smith în prezent și să văd cât de utile pot fi ele pentru voi și pentru mine. Cu toții ne considerăm speciali (și sunt sigur că așa sunteți), dar avem și multe lucruri în comun. Avem multe puncte tari și puncte slabe comune. Prin urmare, atunci când Smith mă învață ceva despre mine, adeseori mă învață și ceva despre voi, iar acest lucru mă ajută să vă tratez așa vă cum doriți și vă arată cum să mă tratați și voi pe mine. În plus, Smith încerca să înțeleagă ce ne face fericiți și ce dă sens vieții și e destul de util să înțelegem, aceste lucruri în zilele noastre.

Mi-a fost greu să transpun lecțiile lui Smith într-o formă digerabilă. Strategia normală ar fi să urmez stilul său narativ din carte. Dar nu e vorba despre o narațiune liniară, iar multe dintre îngrijorările și subiectele sale de interes nu sunt interesante pentru cititorul modern. Prin urmare, am luat cele mai captivante păreri ale lui Smith și le-am pus într-o ordine despre care cred că este mai accesibilă decât cea din original. De asemenea, îl citez direct pe Smith ori de câte ori pot. Am reușit să includ citatele mele preferate din *Teoria sentimentelor morale*, dar, acolo unde este necesar, le-am împărțit și am oferit comentarii care explică aluziile și particularitățile stilistice ale unui gentilom bine educat din 1759. Dacă nu menționez altfel, toate citatele sunt din *Teoria sentimentelor morale*. În aceste citate, utilizez ocazional paranteze [ca acestea] pentru a explica un cuvânt sau o frază arhaică. Am păstrat ortografierea din epoca lui Smith ca atare; astfel, de exemplu, „muncii“ devine „muncei“, „franchețe“ se transformă în „francheță“, iar „a se întâmpla“ devine „a se întâmpla“.

Poate că vă întrebați ce legătură are o carte din secolul al XVIII-lea despre moralitate și natura umană cu economia, cea mai cunoscută moștenire a lui Smith. Specialiștii în economie comportamentală din zilele noastre își desfășoară activitatea la limita dintre economie și psihologie, un teritoriu foarte smithian. Cu toate acestea, majoritatea economiștilor din secolul XXI încearcă să previzioneze ratele dobânzilor, să sugereze politici pentru a reduce șomajul și a-i diminua efectele sau să realizeze o prognoză pentru produsul intern brut din trimestrul următor. Uneori, încearcă să explice de ce a crescut sau a scăzut prețul acțiunilor la bursă. Nu se pricep prea bine la niciunul dintre aceste lucruri și, adeseori, se contrazic cu privire la cele mai bune politici pentru a pune economia pe roate. Acest lucru îi face pe neeconiomiști să ajungă la concluzia că economia se reduce la bani și că economiștii nu sunt niște prezicători foarte buni ai viitorului, nici cei mai buni ingineri care să direcționeze motorul economiei.

Din nefericire, mass-media și publicul așteaptă de la economiști lucrul la care ne pricepem cel mai puțin: să oferim răspunsuri precise la întrebări care presupun că economia este ca un ceas imens sau o mașinărie ale cărei piese pot fi învățate și manipulate cu o oarecare precizie. Eșecul colegilor mei de a anticipa Marea Recesiune, de a cădea de acord asupra unui mod de a ieși din această criză sau de a previziona calea de recuperare ar trebui să-i facă mai modești pe toți economiștii.

Totuși, economia este, de fapt, destul de utilă: doar că nu pentru lucrurile pe care le așteaptă oamenii, în general, de la ea. Atunci când le spun altora că sunt economist, aud adeseori: „Cred că acest lucru îți e de folos în perioada de depunere a declarațiilor fiscale“ sau „Probabil știi multe despre bursa de valori“. Din păcate, nu sunt contabil sau broker, le explic eu. Dar un lucru foarte util pe care l-am învățat din economie este

să fiu sceptic în ceea ce privește sfaturile primite de la brokeri despre cele mai recente acțiuni al căror preț va crește exponențial în viitor. Salvarea oamenilor de la pierderi nu e la fel de palpitantă ca activitatea de a le promite milioane, dar e destul de valoroasă.

Ideea este că economia nu se reduce doar la bani.

Ea vă ajută să înțelegeți că banii nu sunt singurul lucru care contează în viață. Că o alegere înseamnă să renunțați la ceva. Și acest domeniu vă poate ajuta să apreciați complexitatea și modul în care acțiuni și persoane, aparent fără legătură, pot deveni interconectate. Aceste detalii și altele asemenea sunt presărate prin *Teoria sentimentelor morale*. E bine să ai bani, dar e și mai bine să știi cum să-i gestionezi. O studentă mi-a povestit odată că un profesor de-ai ei spunea că economia te învață cum să profiți cât mai mult de viață. Pentru mulți dintre voi, chiar și pentru cei care ați studiat economia, poate părea o afirmație absurdă. Dar în viață e vorba despre alegeri. A profita cât mai mult de viață înseamnă a alege înțelept și bine, iar a alege, a fi conștient de modul în care alegerile mele interacționează cu cele ale altora reprezintă esența economiei.

Dacă vreți să faceți alegeri bune, trebuie să vă înțelegeți pe voi înșivă și pe cei din jurul vostru. Dacă doriți să profitați la maximum de viață, probabil că e mai important să înțelegeți ce are de spus Smith mai mult în *Teoria sentimentelor morale* decât în *Avuția națiunilor*. Să începem.

2

Cunoașteți-vă pe voi înșivă

Sunteți la birou într-o după-amiază târzie și lucrați la o foaie de calcul pentru o propunere care trebuie terminată în seara aceasta, gândindu-vă, în același timp, la cum să formulați scrisoarea introductivă care o va însoți. Vă amintiți vag că fiul dumneavoastră de paisprezece ani are un meci de baschet în aceeași seară și nu știți cum va ajunge acolo.

Adăugați o coloană în foaia de calcul și vă întrebați dacă îl poate duce soția pe copil la meci, când un coleg bagă capul pe ușă și vă întreabă dacă ați văzut știrile. Cutremur mare în China, spune el. Zeci de mii de morți, tot atâția dispăruți. Oribil, răspundeți, afișând o față tristă. Poate că intrați pe internet pentru a căuta mai multe detalii. Vă gândiți un moment la fabrica pe care compania dumneavoastră o are în China. Oare a fost afectată?

Reveniți la foaia de calcul. După cinci minute, vă sună soția. Se poate duce ea la meci, până la urmă, și va duce toți copiii cu mașina. Vă va trimite un SMS când marchează fiul și vă va anunța despre cum decurge meciul. Grozav, vă gândiți, veți putea să stați până târziu și să terminați propunerea. Va fi plăcut să ajungeți acasă la cină fără să mai aveți acest raport în minte.

Ați uitat de toți acei chinezi morți.

Mă rog, nu chiar. Nu ați uitat efectiv. Dacă un alt coleg ar trece pe la dumneavoastră mai târziu și v-ar întreba dacă ați auzit știrile, ați spune sigur, ce tragedie. Poate cu această a

doua mențiuni v-ați gândi să faceți o donație la Crucea Roșie. Și s-ar putea chiar să faceți acea donație.

Dar, după câteva minute, chiar dacă nu ați uitat efectiv de chinezi, nu vă veți mai gândi la ei. Vă veți concentra asupra finalizării propunerii, a cinei și a meciului de fotbal al fiului dumneavoastră. Iar când soția vă va trimite un SMS în care vă va spune că băiatul joacă bine și că echipa sa conduce cu cinci puncte la pauză, bucuria dumneavoastră pentru realizarea lui nu va fi diminuată deloc de miile de persoane moarte în China și de toate familiile celor care lipsesc, disperate să-i găsească pe cei dragi. Durerea lor vă va străbate cu greu conștiința. Pe întuneric, culcat lângă soția dumneavoastră, când ea va spune îngrozitor, ce cutremur, veți mormăi afirmativ și veți adormi fără a vă gândi la ei mai mult de o clipă. Odihna dumneavoastră nu va fi tulburată.

Dar imaginați-vă un alt scenariu. De data aceasta, atunci când colegul bagă capul pe ușă, o va face pentru a vă spune că au sunat de la un laborator medical. Știți despre ce e vorba. Aveți o umflătură pe deget și vă sună cu privire la biopsie. Inima vă bate cu putere în timp ce returnați apelul telefonic. Cancer. Înseamnă că vă veți pierde degetul.

Nu e așa de rău. E degetul mic. Va fi puțin mai greu să deveniți un chitarist expert, dar e în regulă. Nici măcar nu cântați la chitară. Aproape nimic altceva nu vă va fi afectat și doctorul vă asigură că nu va fi necesar niciun alt tratament. Deja a planificat procedura pentru a doua zi. În acea noapte, stați treaz în pat, anxios, temător, dorindu-vă ca totul să fi fost doar un vis urât.

În cartea lui din 1759, Adam Smith a subliniat faptul că ne simțim mai rău, mult mai rău la gândul de a ne pierde degetul mic decât atunci când auzim de moartea unei mulțimi de străini aflați la mare distanță. Așa este natura umană, aceeași în 1759 ca și astăzi. Televiziunea și internetul fac tragediile

îndepărtate mult mai viscerale decât pe vremea lui Smith, dar ideea lui rămâne adevărată. El începe prin a-și imagina cutremurul:

Să zicem că marele imperiu chinez, cu toate milioanele sale de locuitori, ar fi înghițit deodată de-un cutremur și să ne gândim cum ar fi afectat un om de lume din Europa, fără vreo legătură cu acea parte de lume, la aflarea veștii despre această nenorocire.

Cum ar reacționa un om de lume din Europa?

Gîndesc că, întâi, și-ar arăta tristețea pentru nenorocul acelor nefericiți, ar face cîteva remarci melancolice despre viața omenească trecătoare și despre vanitatea trudei umane, care poate fi lepădată astfel într-o clipă. De i-ar plăcea să chibzuiască, poate că s-ar gîndi mai mult la rezultatele pe care le-ar putea avea această năpastă asupra negustoriei din Europa și asupra piețelor și a negoțului din lume, în genere.

Deci, da, spune Smith, ne vom afișa compasiunea, ne vom exprima tristețea și, poate, chiar ne vom întreba care vor fi efectele. Vom scoate sunetele potrivite și vom avea expresiile faciale corespunzătoare. Dar acestea sunt trecătoare:

Și cînd toată această filozofie delicată s-ar încheia, cînd toate simțămintele de milă ar fi arătate, omul și-ar continua lucrul sau petrecerea, s-ar odihni sau ar face altceva cu aceeași ușurătate și liniște ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

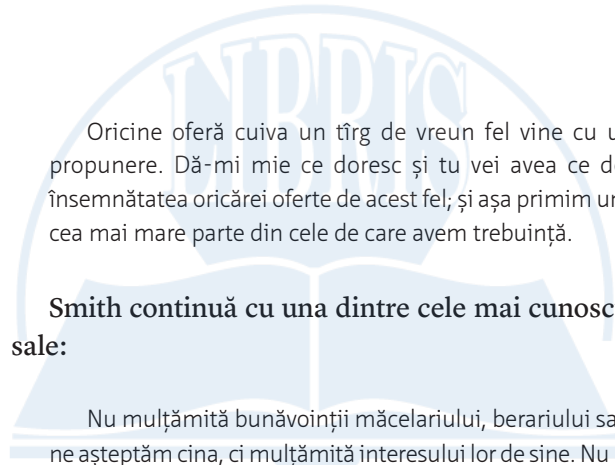
La bine și la rău, viața merge mai departe. Evaluarea lui Smith este, în general, adevărată pentru cei mai mulți dintre noi. Smith își imaginează apoi cât de diferit reacționăm la pierderea potențială a propriului deget mic.

Cel mai frivol dezastru care i s-ar putea întâmpla i-ar aduce o tulburare mai adevărată. De-ar fi să-și piardă degetul mic a doua zi, în astă noapte n-ar dormi, dar, atât timp cît nu i-ar vedea vreodată, ar putea sforăi cu cea mai mare siguranță peste ruinele a o sută de milioane de semeni de-ai săi, iar nimicirea acestei mulțimi imense pare mai puțin interesantă pentru el decît acest mic necaz propriu.

Abilitatea noastră de a simți durerea celorlalți este mult mai mică decît abilitatea noastră de a ne simți propria durere. Pot înțelege acest lucru. Dar chiar ne pasă mai mult de degetul nostru mic decît de moartea unei „mulțimi imense“? Acest lucru e puțin mai greu de acceptat. Smith pare să spună că suntem grotesc de interesați de noi înșine.

Acest lucru pare să confirme o părere deseori exprimată că Smith vede lumea ca fiind condusă de egoism. Smith este caricaturizat adeseori ca fiind un precursor scoțian al lui Ayn Rand, care, pe lângă *Revolta lui Atlas*, a mai scris o carte numită *Virtutea egoismului*. Smith discută despre diverse virtuți în *Teoria sentimentelor morale*, dar nu și despre egoism.

Ce sugerează Smith în faimoasa lui carte *Avuția națiunilor* este că oamenii sunt fundamental preocupați de sine, ceea ce nu este echivalent cu a fi egoist. La începutul acestei cărți, el explică puterea specializării în a crea prosperitate. În mod ideal, ne specializăm și devenim pricepuți la ceva, apoi ne bazăm pe oportunitatea de a obține celelalte lucruri pe care le dorim de la alții. Dar, dacă toți suntem preocupați de noi înșine, de ce vecinul meu sau un străin mă ajută, oferindu-mi lucrurile pe care nu mi le pot procura singur? Răspunsul lui Smith este unul simplu: vecinul meu mă va ajuta dacă va avea ceva de câștigat. Schimbul – oferirea unui lucru în schimbul ajutorului primit de la vecinul meu – este modul în care susținem puterea specializării. Iată ce spune Smith în *Avuția națiunilor* cu privire la esența comerțului:

Oricine oferă cuiva un târg de vreun fel vine cu următoarea propunere. Dă-mi mie ce doresc și tu vei avea ce dorești. Iată însemnătatea oricărei oferte de acest fel, și așa primim unii de la alții cea mai mare parte din cele de care avem trebuință.

Smith continuă cu una dintre cele mai cunoscute fraze ale sale:

Nu mulțămită bunăvoinții măcelariului, berariului sau pitariului ne așteptăm cina, ci mulțămită interesului lor de sine. Nu ne adresăm umanității lor, ci dragostei lor de sine, și nu le vorbim niciodată despre nevoile noastre, ci despre foloasele lor.

Puțină lume ar fi în dezacord cu acest aspect fundamental al naturii umane, dar el poate fi greu de reținut. Foarte mulți studenți îmi arată scrisori care le vor însoți CV-urile și care vorbesc doar despre cât de mult au visat ei să lucreze pentru compania XYZ și cât ar însemna pentru ei să lucreze pentru aceasta. Par să creadă că dorința lor de a lucra pentru XYZ este suficientă pentru ca firma să-i dorească, la rândul său. Întotdeauna îi încurajez pe studenți să facă apel la dragostea de sine a angajatorului, nu doar la umanitatea acestuia: să găsească un motiv pentru care XYZ va profita de angajarea lor. Cum ar servi abilitățile voastre obiectivelor XYZ? Aveți idee care sunt aceste obiective? Ideea că altor persoane le pasă de ele însele este un lucru bun de reținut dacă vreți ca ele să facă ceva pentru voi.

Dar aceasta este piața muncii, o parte destul de mercenară a vieților noastre. Există multe alte situații în care ne gândim la altceva decât la noi înșine. Chiar prima frază din *Teoria sentimentelor morale* exprimă acest lucru:

Oricât de egoist am zice că este omul, există, în mod clar, unele principii în natura lui care îl fac să fie interesat de soarta celorlalți și

fac ca fericirea lor să-i fie necesară, chiar de nu-i aduce nimic altceva în afară de plăcerea de a o vedea.

Ne pasă de alții chiar și atunci când nu ne iese nimic. Dar cât ne pasă? Exemplul lui Smith cu privire la cutremurul din China pare destul de compatibil cu o imagine remarcabil de egoistă a naturii umane. Dar Smith continuă. El întreabă: să presupunem că ați putea să vă salvați degetul mic lăsând un milion de chinezi să moară. Ați face-o? Până la urmă – la fel ca aproape orice persoană reală neangelică, nesfântă, doar umană pe care o cunosc –, aproape sigur găsiți pierderea unui deget mai deranjantă pentru fericirea voastră și imaginea voastră generală asupra vieții decât moartea unor milioane de persoane care se află departe. Dar dacă acest lucru este adevărat, ar trebui să lăsați bucuros un milion de chinezi să moară pentru a vă păstra degetul.

Cu toate acestea, nicio persoană civilizată – niciun „om de lume“, cum îl descrie Smith – nu ar lua în considerare un astfel de schimb nici măcar pentru o clipă. Smith scrie că mintea refuză și să-și imagineze un astfel de târg:

Spre a împiedica deci această mică nefericire a sa, ar voi un om de lume să piardă viețile a o sută de milioane de semeni ai săi, atât timp cât nu i-a văzut niciodată? Natura omenească se-nfioară la acest gând, iar lumea, în toată desfrînarea și decăderea sa, n-a produs încă un om atât de rău încât să-l poată accepta.

Hillel, primul mare înțelept evreu al Talmudului din secolul I d.Hr., întreba: „Dacă eu nu-mi văd de interesele mele, cine o va face pentru mine? Dacă nu-mi văd decât de interesele mele, cine sunt eu?“. Răspunsul lui Smith este că dacă doar tu îți vezi doar de interesele tale, dacă ți-ai salva degetul omorând milioane, atunci ești un monstru de proporții inumane.

Deci iată al doilea pas în a vă înțelege pe voi înșivă. Da, sunteți profund interesați de persoanele voastre. Dar, dintr-un motiv sau altul, nu acționați întotdeauna în ceea ce pare să fie propriul interes. Smith se întreabă cum se împacă sentimentele noastre cu acțiunile pe care le întreprindem:

Dar ce face diferența? Când simțămintele noastre sînt aproape mereu atît de egoiste și de mizerabile, cum se face că principiile noastre active sînt adesea atît de mărinimoase și de nobile? Când sîntem totdeauna mult mai afectați de ceea ce ne privește pe noi decît de ceea ce-i privește pe alții, ce-i face totdeauna pe cei generoși și de multe ori pe cei răi să-și sacrifice propriile interese în interesul altora?

Data fiind dragostea noastră pentru noi înșine, de ce ne comportăm, adeseori, în mod altruist, sacrificându-ne propria bunăstare pentru a-i ajuta pe alții?

Un răspuns ar fi că suntem, în mod inerent, buni și umani, plini de ceea ce Smith numește bunăvoință sau de ceea ce noi, persoanele moderne, numim compasiune. Suntem altruști; ne pasă de alții și nu ne place să-i vedem suferind. Totuși, Smith ne amintește că pierderea unui deget ne supără mai mult decît milioane de persoane care își pierd viețile. El respinge argumentul că bunăvoința sau compasiunea noastră ne face să respingem ideea de a pune suferința noastră minoră mai presus de disperarea a milioane de oameni:

Nu puterea caldă a umanității, nu scînteia slabă de bunăvoință aprinsă de Natură în inima omenească poate a învinge cele mai puternice imbolduri ale dragostei de sine.

Așadar, dacă laptele bunătații umane este atît de rar, de ce nu suntem cumplit de egoști, de sordizi? Răspunsul lui Smith

este că avem un comportament determinat de o interacțiune imaginară cu ceea ce el numește „spectatorul imparțial”: o persoană pe care ne-o imaginăm și cu care conversăm în mod virtual, o figură imparțială și obiectivă, care vede clar moralitatea acțiunilor noastre. În fața acestei figuri răspundem atunci când decidem ce e moral sau corect.

Acest spectator imparțial se aseamănă foarte mult cu ideea de conștiință. Dar contribuția lui Smith este de a furniza o sursă neobișnuită pentru acea conștiință. El nu ne invocă valorile, religia sau alte principii care ne-ar putea informa conștiința să producă sentimente de vinovăție sau de rușine pentru comportamentul nostru incorect. În schimb, spune că ne imaginăm ca fiind judecați nu de Dumnezeu și nu de principiile noastre, ci de un seamăn care privește peste umărul nostru:

E rațiunea, principiul, conștiința, locuitorul sufletului, omul dinlăuntru, marele judecător și arbitru al purtării noastre. Acesta e cel care, cînd sîntem pe cale să acționăm în așa fel încît să afectăm fericirea altora, ne strigă, cu un glas ce poate uimi și cele mai încredute patimi, că sîntem doar unul dintr-o mulțime, nicidecum mai bun ca altul; și că, atunci cînd ne preferăm pe noi înșine cu atîta nerușinare și orbire, devenim obiectul urii, al ororii și al groazei.

Pentru Smith, spectatorul imparțial ne vorbește cu voce umilă, care ne amintește că noi suntem mici și lumea e mare:

Doar de la el ne aflăm propria micime și micimea celor ale noastre, iar greșelile naturale ale dragostei de sine pot fi corectate doar de ochiul acestui spectator imparțial. Acesta ne arată corectitudinea mărinimiei și diformitatea nedreptății; corectitudinea de a renunța la cel mai mare interes al nostru pentru interesele și mai mari ale altora și diformitatea provocării unei suferințe oricît de mici altei persoane pentru a ne bucura noi.

În adâncul sufletului, știm că acest lucru este adevărat. Știm că suntem mici în comparație cu restul lumii. Dar, în mare parte a timpului, poate în cea mai mare parte a timpului, simțim că noi suntem centrul universului. Spuneți-i Legea de Fier a Sinelui. Vă gândiți mai mult la voi decât la mine. Există și un corolar al Legii de Fier a Sinelui – Legea de Fier a Persoanei Mele. Eu mă gândesc mai mult la mine decât la voi. Așa stau lucrurile.

Ați trimis vreodată cuiva un e-mail în care îi cereați o favoare, doar pentru ca persoana respectivă să nu vă răspundă? E ușor să uităm că destinatarul, poate la fel ca voi, primește mult prea multe e-mailuri pentru a răspunde cu promptitudine. Mesajul vostru înseamnă mai mult pentru voi decât pentru persoana de al cărei ajutor aveți nevoie. Nu trebuie să o luați personal. Atunci când nu primesc un răspuns de la cineva, presupun că persoana respectivă nu a primit mesajul. Îl trimit din nou după câteva zile, fără a menționa (sau a mă plânge) că l-am mai trimis.

I-am expediat odată un exemplar al uneia dintre cărțile mele lui Tony Snow, pe atunci editorialist la *USA Today*. Când n-am primit niciun răspuns de la el, am presupus că nu era interesat să scrie despre ea. Apoi, aflat în trecere pe lângă biroul său, am intrat să-l salut. Când am ajuns, m-am confruntat cu Legea de Fier a Sinelui. Pereții biroului său erau plini cu rafturi de cărți. Avea vrafuri de cărți pe mese, vrafuri de cărți pe podea până la nivelul ochilor, cărți peste tot. Cărți pe care oameni ca mine le trimiseseră în speranța de a fi menționați într-un editorial. Nici nu mi-am putut da seama dacă era și cartea mea acolo. E posibil să nu o fi primit niciodată. Dacă o primise, poate că nu se gândise la ea mai mult de o clipă, înainte de a o pune într-o stivă. Uitând de Legea de Fier a Sinelui, presupusesem că volumul meu ajunsese și fusese pus în centrul unui birou curat,

implorând să fie citit. În realitate, cartea mea era mai degrabă echivalenta arcei care a intrat în depozitul guvernului, ca în scena de final a filmului *Căutătorii arcei pierdute*.*

Spectatorul imparțial ne amintește că nu suntem centrul universului, iar ideea de a nu fi mai importanți decât ceilalți ne ajută să afișăm un comportament frumos față de alte persoane. Spectatorul imparțial este vocea din mintea noastră care ne amintește că interesul de sine pur este grotesc și că a te gândi la alții este onorabil și nobil; vocea care ne amintește că, dacă îi rănim pe alții pentru a ne face nouă un bine, vom fi urâți, antipatizați și nu vom fi iubiți de nicio persoană imparțială. Dacă suntem interesați doar de noi, nu e prea frumos din partea noastră.

Smith respinge ideea potrivit căreia facem ceea ce este corect pentru că suntem plini de compasiune și ne pasă de alții în vreun mod abstract:

Nu dragostea de aproape, nu dragostea de omenire ne face să arătăm aceste virtuți divine. O dragoste mai puternică, o afecțiune mai mare apare, de obicei, în asemenea ocazii; dragostea de ceea ce este nobil și onorabil, dragostea de grandoare și demnitate, precum și superioritatea propriilor noastre firi.

Dragostea de sine este un lucru natural. Însă dragostea de aproape nu e chiar la fel de simplă. Smith spune că nu ne putem iubi aproapele atât cât ne iubim pe noi; uneori, ne putem comporta ca și cum l-am iubi, dar acțiunile caritabile de care suntem capabili nu sunt determinate de aceeași emoție care ne face să ne protejăm pe noi înșine, să evităm durerea și suferința. Ceea ce ne determină să avem grijă de aproapele

* În original, în limba engleză, *Raiders of The Lost Ark* (n.r.).

nostru este dorința de a ne purta onorabil și nobil, pentru a satisface ceea ce ne imaginăm ca fiind standardul impus de un spectator imparțial.

Vorbeam odată cu un prieten despre Dumnezeu și moralitate. Credința în Dumnezeu îți reduce șansele de a comite o infracțiune sau un păcat? Dar, dacă ai ști că n-ai cum să fii prins, că vei scăpa cu siguranță nepedepsit? Așadar, la suprafață, e rațional să furi sau să păcătuiești, deoarece nu te vede nimeni. Prietenul meu a zâmbit și a spus că, dacă Dumnezeu există, înseamnă că te vede tot timpul.

Dar Smith spune că *tu însuți* te privești tot timpul! Chiar dacă ești singur, fără vreo șansă de a fi prins, chiar dacă nu știe nimeni că furi, tu știi. Și, pe măsură ce contempli ideea de a comite fapta, îți imaginezi cum ar reacționa la greșeala ta morală o persoană din exterior, un spectator imparțial al infracțiunii. Faci un pas în spate și îți vezi acțiunile prin ochii altuia.

În filmul *Mizerabilii*, Jean Valjean este un fugar. Un om care seamănă cu el este arestat și închis pentru mult, mult timp în locul lui. E un noroc imens pentru Valjean: în sfârșit, va fi liber. Tentat să lase un nevinovat să sufere în locul lui, Valjean adresează o întrebare – pe care o regăsim și la Adam Smith – lui Hillel. Cine sunt? Exist doar pentru interesele mele, da. Dar doar pentru a-mi vedea de interesele mele? În cântecul intitulat „Cine sunt?“, Valjean se luptă cu impulsurile interesului de sine: poate fi liber, dar numai condamnând pe altcineva la robia temniței. Un asemenea egoism este aproape rațional, desigur; este mai bine să fii liber decât în închisoare. Dar Valjean respinge acest calcul. Cum și-ar putea privi în ochi semenii dacă s-ar purta atât de egoist? Cum s-ar putea privi pe sine în ochi? Predarea este singurul mod în care Valjean poate redeveni omul care își dorește să fie.

Ideea de a suferi pentru a salva pe altcineva pare irațională. Smith spune că un calcul economic modern, care ia în considerare doar costurile materiale și beneficiile, este unul eronat. Este perfect rațional să lași bacșiș într-un restaurant pe care nu-l vei mai vizita niciodată, să faci donații anonime instituțiilor de caritate, chiar să donezi un rinichi fără a primi vreo răsplată. Oamenii care fac aceste lucruri le fac cu bucurie.

Există o dezbatere veche în psihologie și filosofie despre caracterul înnăscut sau învățat al moralității. Mulți psihologi și filosofi spun că creierul nostru este precum o tablă albă, iar tot ce este înscris în el este imprimat de cultură. Moralitatea este complet relativă; depinde de locul unde crești și de modul în care ești crescut. Într-o carte recentă despre psihologia morală, *The Righteous Mind*, psihologul social Jonathan Haidt afirmă că există un set tot mai mare de dovezi potrivit cărora moralitatea este mai mult decât o serie de sentimente imprimate pe cale culturală. Deși Smith nu discută problema în acești termeni, cadrul său de referință înclină spre varianta înnăscută. Filosoful crede că dorința noastră de aprobare din partea celor din jur este nativă și că simțul moral ia naștere atunci când avem de-a face cu aprobarea și dezaprobarea celorlalți. Pe măsură ce întâlnim aceste reacții, începem să ne imaginăm un spectator imparțial care ne judecă.

Fie că un comportament onorabil este sau nu motivat de imaginea unui spectator imparțial care ne privește și ne judecă, acest concept ne oferă un instrument puternic de autodezvoltare. Imaginarea unui spectator imparțial ne încurajează să ne privim așa cum ne privesc alții. E un exercițiu curajos, pe care mulți îl evită sau îl realizează greșit de-a lungul vieții. Dar, dacă puteți să-l efectuați și îl aplicați corect, dacă puteți să priviți scena din afară și să vedeți cum vă comportați, veți începe să înțelegeți cine sunteți, de fapt, și cum vă puteți perfecționa.

Acest pas înapoi este o oportunitate pentru ceea ce se numește, uneori, conștientizare: arta de a acorda atenție, în loc să plutești prin viață indiferent, defectelor și obiceiurilor personale.

Tuturor ne place să credem că suntem niște oameni buni. Chiar și criminalii pot avea păreri bune despre sine și pot explica de ce actele lor au fost justificate. Dar, dacă chiar vreți să fiți oameni buni, nu doar să jucați rolul acestora în propriile voastre minți, ar trebui să știți cu ce aveți de-a face. Vă confrunțați cu Legea de Fier a Sinelui: egoismul vostru inevitabil, care nu doar că vrea să vă pună pe primul plan, ci vrea să pretindeți că sunteți oameni buni chiar și atunci când nu sunteți. În ceea ce-l privește pe spectatorul imparțial, un observator cu mintea limpede, neafectat de intensitatea momentului, acesta vă poate face nu doar oameni mai buni, dar și colegi de echipă mai eficienți, prieteni mai buni, parteneri mai grijulii.

Să luăm drept exemplu cea mai simplă interacțiune umană: conversația. Toată lumea cunoaște oameni care vorbesc prea mult despre sine, acaparând conversația și ocupând prea mult timp de emisie. E mai greu de observat că, uneori, voi sunteți acele persoane. Ne place să vorbim despre noi înșine. Ne place să ne susținem punctele de vedere. Avem atâtea de spus! De câte ori nu răspundeți la o întrebare, într-o conversație, și așteptați alta, în loc să-i solicitați interlocutorului să vorbească despre el? De câte ori ascultați ca să înțelegeți, nu așteptându-l pe celălalt să termine, pentru a putea să vă susțineți un alt punct de vedere sau să povestiți altceva? Cum v-ar judeca un spectator imaginar stilul de conversație? Imaginarea unui spectator imparțial vă poate ajuta să vă transformați conversația, mai degrabă, într-un dans și mai puțin într-un exercițiu de făcut pe rând, al schimburilor de roluri privitoare la cine are dreptul la replică, într-un dialog, nu în două monologuri concurente.

Când mi-am lansat podcastul săptămânal cu interviuri, în anul 2006, vorbeam mai mult decât acum. Comentam observațiile invitaților mei și îmi adăugam opinia aproape după fiecare răspuns. Hei, eu sunt gazda, îmi spuneam în sinea mea. Oamenii vor să audă ce cred eu. Și am atâtea de spus, nu? Poate. Uneori. Cu siguranță, nu tot timpul. N-am avut nevoie de un spectator imparțial care să mă avertizeze: ocazional, câte un ascultător în carne și oase se plângea că vorbeam prea mult. Am făcut un pas înapoi și mi-am dat seama că acești ascultători aveau dreptate. Emisiunea a devenit mai bună atunci când le-am făcut mai mult loc invitaților și i-am lăsat pe ei să vorbească mai mult.

Sau gândiți-vă cum reacționați la omisiuni și mici nedreptăți. Uneori, abia așteptăm să ne înfuriem, să avem resentimente sau să ne simțim nedreptățiți pentru necazuri minore, pe care e mai bine să le ignorăm. Smith ne încurajează să facem un pas înapoi și să întrebăm dacă un privitor ne-ar considera, mai degrabă, niște oameni permanent nemulțumiți decât militanți pentru dreptate. În loc să ne amplificăm sentimentele de nedreptate, Smith ne arată un mod de a deveni mai sereni. Dați mai mult din coadă și lătrați mai puțin.

Într-una dintre zilele trecute, eram în mașină cu soția mea și i-am spus că îmi replanificasem o ședință ca să ne putem întâlni. Nu e bine, a spus ea. Nu citisem e-mailul de la ea? Noua oră a ședinței intra în conflict cu ceva ce trebuia să fac pentru unul dintre copii. De fapt, citisem e-mailul. M-am simțit ca un idiot. Nicio problemă, a spus soția mea. Replanifică din nou ședința, nu e mare lucru.

Dar, după mine, era mare lucru. Nu mă simțeam confortabil să schimb din nou ședința. M-am trezit ridicând tonul. În dorința de a o face pe soția mea să înțeleagă cât de rea mi se părea ideea de a reprograma, am avut o reacție exagerată.

După cinci minute, m-am gândit la spectatorul imparțial. Am făcut un pas înapoi. Mă purtasem urât cu soția mea. Părussem furios pe ea, când, de fapt, eram furios pe mine – și jenat – pentru că uitasem de e-mail. Mi-am cerut scuze.

Mi-a părut rău că nu mă gândisem la acel spectator imparțial mai devreme. Și, dacă ar fi existat vreun spectator, de exemplu, dacă am fi avut vreun prieten pe bancheta din spate, nu m-aș fi înfuriat nicidecum atât de tare. Un spectator adevărat mi-ar fi înăbușit furia. În loc să devin defensiv, aș fi întrebat dacă aveam cum să rezolv problema cu privire la ce trebuia să fac pentru unul dintre copiii mei fără a reprograma, ceea ce am și făcut.

Poate că plătiți pe cineva să vă tundă peluza sau să se ocupe de curățenie în casă. Poate ați angajat pe cineva să repare un lucru stricat. Poate că sunteți manageri și aveți oameni care vă raportează în fiecare zi, la serviciu. Este dificil să-i tratați pe oameni așa cum își doresc să fie tratați; sunteți atât de ocupați, aveți atâtea responsabilități. Vă place să credeți că oamenii cu care lucrați vă vor acorda prezumția de nevinovăție dacă sunteți nepoliticoși sau lipsiți de considerație. Un spectator imparțial v-ar vedea ca pe niște șefi buni și atenți sau ca pe unii departe de a fi ideali?

Dacă doriți să deveniți mai buni la ceea ce faceți, dacă doriți să deveniți mai buni în ceea ce se numește viață, trebuie să fiți atenți. Atunci când sunteți atenți, vă puteți aminti ce contează cu adevărat, ce este real și durabil, spre deosebire de ceea ce e fals și trecător. Gândul la un spectator imparțial vă poate ajuta să vă cunoașteți pe voi înșivă și să deveniți șefi mai buni, parteneri mai buni, părinți și prieteni mai buni. Gândul la un spectator imparțial vă poate ajuta să interacționați cu spectatorii adevărați, din viața reală, și să schimbați modul în care vă văd aceștia. Un lucru bun, dar Smith spune că nu e doar